

341
9105/88

ISTORIA
ORAȘULUI TOMIS

—♦—

CONFERINȚĂ PUBLICĂ

TINUTĂ

368

ÎN CONSTANȚA ÎN SÉRA DE 25 IUNIE 1891

DE D-ȘORA

ELENA M. GHEORGHIU

*Cu ocazia escursiunii studenților Facultății de Litere
din București.*

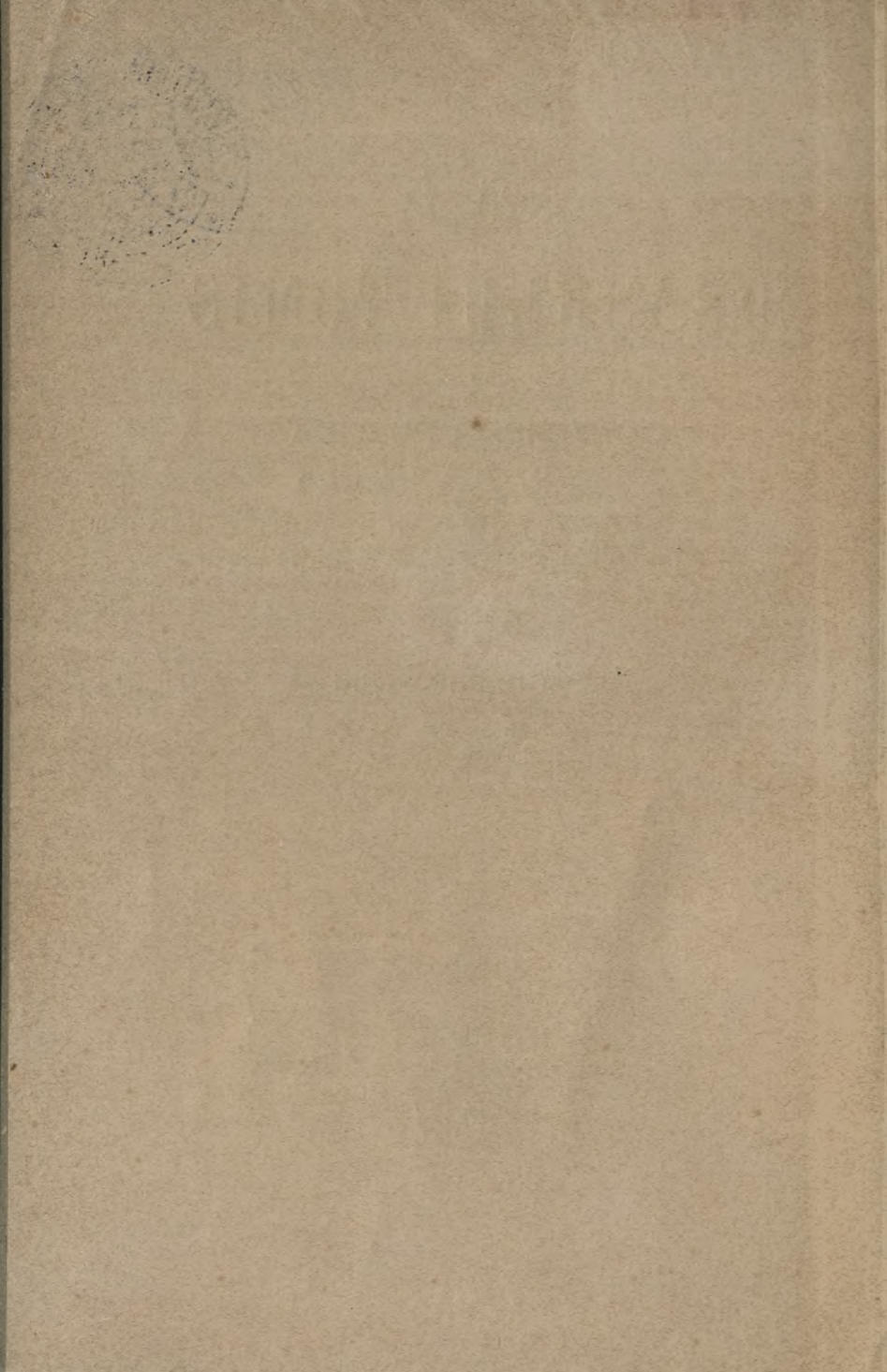
—♦—

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA „GUTENBERG” JOSEPH GÖBL

23, STRADA DOAMNEI, 23

1891

B.I.R.

1525

ISTORIA
ORAȘULUI TOMIS

— — —
CONFERINȚĂ PUBLICĂ

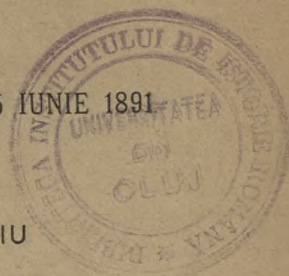
ȚINUTĂ

ÎN CONSTANȚA ÎN SÉRA DE 25 IUNIE 1891

DE D-ȘORA

ELENA M. GHEORGHIU

*Cu ocaziunea excursiunii studenților Facultăței de Litere
din București.*

— — —
BUCURESCÎ

TIPOGRAFIA „GUTENBERG” JOSEPH GÖBL.
23, STRADA DOAMNEI, 23

1891

THE UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

COMPTON ATWELSON

1881

~~1881~~

1881

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

ISTORIA ORAȘULUI TOMIS

*«Conferință publică, ținută în Constanța în séra de 25 Iunie 1891
de domnișóra Elena M. Gheorghiu, cu ocasiunea excursiunei
studentilor Facultății de Litere din București.»*

Dómmelor și Domnilor,

Fericita inspirațiune a d-lui profesor Gr. Tocilescu, de a face pentru prima óră o excursiune archeologică cu studenții și studentele Facultății de litere, ne-a procurat mult dorita ocasiune de a vedea locuri cari, pe lângă farmecul ce oferă ochilor, sunt și interesante prin strinsa legătură ce o au cu istoria trecutului.

Nu viú cu presumpțiune de conferențiară, de óre-ce acest titlu implică cunoștințe vaste în materie; vė voiú face numai o expunere cu totul simplă din puținele mele cunoștințe, ajutată și de note relative, ce d-nul Tocilescu a bine-voit a-mí pune la dispoziție. Din aceste dar, în și pu-

ținul timp de care am dispus, am înghebat scheletul istoric al acestui oraș, care a fost odinioară metropolă a Pontului și este celebru și ca locul suferințelor poetului Ovidiu.

Interesul unor asemenea studii e cu atât mai mare, cu cât ne vom gândi la rolul ce orașele grecești de la Marea Neagră au jucat în evul vechiu și evul de mijloc, rol destul de însemnat din punct de vedere politic, comercial și cultural, pentru ca să merite a preocupa atențiunea istoricului și archeologului, mai ales că : istoria acelor orașe e strâns legată cu origina națiunii române.

Aceste orașe ne întâmpină deja pe la începutul său jumătatea secolului al VII a. Chr. ca niște semințe ale culturii eline plantate în mijlocul lumii barbare de la Nord. Ele înnodă relațiuni de tot soiul, mai ales comerciale cu acești barbari și servă ca întreposite și factori de schimb ale mărfurilor greco-orientale cu produsele indigene ; întocmai cum în evul mediu vor servi ca bănci și porturi ale republicelor Italiene : Genova, Veneția, Pisa etc.

Aceste orașe sunt amestecate în toate evenimentele sevărite în partea răsăritenă a peninsulei Balcanice, începând cu expedițiile lui Darius, regele Persiei, ale lui Philip și Alexandru regii Macedoniei, cu expedițiunile lui Lisimach și ale cuceritorilor romani, până la epoca invasiunii barbarilor, până la răsbóele între Byzantinii

și Bulgari, și în fine, până la operațiunile rușești și române din timpul nostru.

Ori cât de modest ar fi fost rolul acestor cetăți, totuși nu trebuie să uităm, că ele au format, ac să dicem ast-fel, verigele lanțului între Orientul luminat și Nordul Barbarilor, și deci merită a fi considerate printre factorii principali ai civilizațiunei greco-italiote.

Cu atât mai interesantă este dar istoria lor, cu cât ea scapă atențiunei scriitorilor vechi, cu cât isvórele scrise nu limpedesc cu o lumină directă istoria acestei părți a trecutului omenesc, care remâne afară și din tablourile schițate de cea ce se numește literatură.

Acésta e un motiv mai mult pentru a chema în ajutor alte mărturii în lipsa isvórelor literare. Vom consulta deci monumentele și documentele archivei de piatră a acestor cetăți, câte au putut scăpa din ghiara timpului și din mâna omului, mai distrugătoare de cât timpul.

Numai cu ajutorul unor atari inscripțiuni putem îndeplini în parte lacuna, ce ne-o lasă isvórele scrise; inscripțiunile numai ne ajută ca să reînviem și să ridicăm în picioare prin gândire orașe mari și populate, cari înflorise odiniórá pe aceste țermuri de mult timp părăsite. — Din orașele helenice, trei mai însemnate și anume *Tomis*, *Istropolis* și *Callatis* au cădut în partea noastră o dată cu anexarea Dobrogei, și prin acest fapt s'a deschis cartea istoriei acelor orașe, cari

părău a rămâne, sub barbarismul turcesc, șterse pentru tot-déuna din Istoria Universală.

Tocmai dorința d'a visita ruinele acestor orașe și de a le întreba, ce ne pot grăi ele din glorioșele lor anale, am pornit 70 la număr, studenți și studențe Universitare, începând drumul din Brăila ca : pe la gurile Dunărei să brăsdăm valurile mării și s'ajungem unde ne găsim.

Nu va fi cred displăcut, Dómnelor și Domnilor, ca înainte d'a vorbi de orașul Tomis, să arăt în scurt localitățile antice, ce am vizitat în escursiunea noastră.

Prima dintre acestea fu *Iglița*, vechiul municipiū *Troesmis*. Acéstă localitate, departe la o oră de Măcin, a dat la ivélă un număr mare de inscripțiuni latine, scóse din ruinele celor două fortărețe romane, ce se află acolo. Situația locului și natura ruinelor ne arată importanța lor în epoca romană. Ruinele se înalță pe un promontoriū, tocmai acolo unde Dunărea 'și încovóe trufașul ei curs și unde ochiul mėsórá spaciurī intinse în zarea lucie a riului.

Acéstă regiune, tot-déuna expusă năvălirei barbarilor : Scyți, Geți, Daci, Goți etc., esplică necesitatea celor două *castra stativa* cu turnurile lor de apărare, a acelor ziduri cu șanțuri și cu 3 șiruri de circumvalațiuni.

În timpul Romanilor, acéstă localitate era cunoscută sub numele de *Troesmis*, după cum dovedesc inscripțiile și poetul Ovidiū, în una din

scrisorile sale către Cneius Pomponius Graecinus.

În această epistolă, după ce 'l felicită că e numit guvernator aci, 'i deplânge sórta, căci va trebui să trăiască în mijlocul barbarilor Geți, cari înmóie vérful săgeților în venin de șarpe și jertfesc pe altare victime umane.

Afară de Ovidiú, — Ptolomeu, Tabla Peutingeriană, Itinerariul Antonin, ne vorbesc de acest municipiú. Dar până mai acum 3 decenii nimeni nu știa unde se află *municipium Troesmis*.

Astă-dí însă, grație săpăturilor mai multor învățați francesi, precum și cele întreprinse de d. profesor Tocilescu, posedăm unul din materialele cele mai bogate, ce se póte avea asupra istoriei unei vechi cetăți, și mai ales asupra istoriei armatei romane în epoca imperială. Acest material ar mai putea crește prin săpături mai departe, căci cel puțin 3 din 4 părți ale ruinelor de la Igliza mai rămân încă nedesgropate.

Este de regretat, că lipsa unei legi care să asigure conservarea monumentelor și ruinelor antice, a dat privilegiú proprietarului Iglizei să strice săpăturile sistematice ale profesorului nostru, să dărâme zidurile, pentru ca să vinđă pétra pentru construcții.

Să sperăm însă, că o lege protectóre a anti-chităților va veni cu un moment mai înainte să pună capét unui asemenea vandalism.

Căci de sigur, dómnelor și domnilor, numai păstrând aceste rămășițe ale unei vieți de vécuri

trecută, vom putea face să scapere scânteia strălucitoare, care să lumineze întunerecul ce acoperă acel trecut. Adevărul acesta e incontestabil, căci numai iubind și onorând trecutul o națiune poate să își dea mai bine sēma de rolul său, preparându-și ast-fel viitorul.

După ce cu regret ne despărțirăm de acele sfinte ruine, ce deșteptase în noi entuziasmul antiquității, străbăturăm întregul curs al Dunărei, intrând în mare pe canalul Sulina. Voiți trece sub tăcere impresia neștersă ce nemărginirea mării lasă în mintea călătorului; nu pot însă uita că priveliștea acestei mase nesfârșite de apă te face a te gândi cât ești de mic față de natură, și în uimire, recitezi versul nefericitului Ovidiu:

„Quodcumque adspicias, nihil est nisi portus et aer“

„Oră încotro îți arunci privirea, nu e de cât apă și aer.“

După o plutire de două ore între aer și apă, puserăm piciorul pe insula *Leuce*, azi numită a *Șerpilor*.

Acastă insulă e menținută încă din antichitate de Herodot, Pindar și Euripide cu ocazia amintirei unui templu ridicat în onórea lui Achille, eroul lui Homer, pentru care și insula pe atunci se mai numea „*Ἀχιλλέος νήσος*“. Singurul monument ce s'a găsit până acum aci este inscripțiunea de pe basa unei statuī ridicate de către orașul Olbia în onórea unui bărbat de o rigină din *Leuce*.

Acéstă inscripțiune n'are începutul, iar restul ce s'a descifrat și publicat de d. Tocilescu sună în traducere ast-fel: «și pe cei ce au cuprins «prin piraterie marea Elinilor »i-a omorît el și to- «varășii lor 'l au alungat din insulă și ducându-se «în oraș-a devenit de mult și de mare folos «poporului din Olbia; și de aceia 'l a cinstit pe «el încă în viață cu daruri, și după mórte 'l au «îngropat cu cheltuiala publică și poporul din «Olbia a crezut de cuviință să 'i facă statua «pentru a 'i perpetua memoria faptelor sale și «orașul arată tutulor Elinilor că: cetățeniî in- «sulei prețuesc patria și pe amicii lor și pe cei «bine voitori față de dênșii, și-i onorează cât timp «trăesc, iar după mórte le dau recompense meritate.»

Ađi, acéstă insulă e cu totul părăsită. Câți-va marinari români și trei paznicii turci fură singurele viețuitoare ce ne întâmpinară la debarcader. Iar în aer sbura d'asupra capetelor stâncilor, cârduri cârduri de paseri marine, care în strigăte stridente și sfâșietóre ne povestea întréga epopee a acesteî insule, făcându-ne atenți asupra stării ei actuale.

Urme de vechi construcții, fragmente de olării, canaluri ce duc apă în cisterne brăzdând insula, sunt destule motive cred, pentru a da gust unuia dintre noi ca: sub conducerea neobositului profesor d. Gr. Tocilescu, să întreprindă o cercetare sistematică în insulă.

Căci, cine știe, dacă acele pietre pe care ieri le călcam cu atâta indiferență, nu ne vor servi mâne la reconstruirea unei interesante părți din istoria omenirei, a cărei lipsă încă n'o simțim ? sau dacă pietrele ce se năruiau în urma noastră în valuri nu conțin săpate pe dânsese pagini întregi din bêtrâne anale, — pentru ca dacă uneori o literă e cheia unei inscripțiuni, cu atât mai mult o piatră va fi pôte deslegarea unei întregi epoce!....

Odată plecași din insula Leuce, gândul ni se duse cu 91 milé înainte spre orașul, unde Ovidiū trăise cea mai nefericită parte a vieței sale. Aci, după o liniștită plutire de 14 ore, sosirăm Marți 24 Iunie la ora 3 de dimineță.

Tomis dar, sau Constanța de astă-dzi, va ocupa d'acum înainte conferința noastră.

Nu mai departe de cât zilele trecute, într'o conversație cu bravul și amabilul comandant al bricului Mircea, domnul maior Coslinsky, m'am convins că încă nu este risipită îndoiala asupra locului, unde se va fi înălțat odinioară Tomis; și de și cu slabe cunoștințe întărită, m'am incumetat totuși ca să conving chiar și pe un comandant de marină, că este mai mult de cât certitudine că : aici, în acéstă frumósă și atrăgătoare Constanța, a trăit și a suferit Ovidiu. Aci a grăit el cu barbarii Geți și cu Tomitaniï semi-greci, și că de pe vârful colinei din spre satul Anadolköi, poetul Sulmonei privea frământat de gânduri,

valurile nesfârșite ale mării, cătând în zarea depărtată catartul vre-unei corăbii, care să'i aducă veste bună de la scumpa'i patrie și soție.

Cu alte cuvinte, dómnelor și domnilor, voese să arēt, că Tomis nu póte fi așezat de cât p'acéstă limbă de pământ, care înaintează în mare, și că orașul de mai târziu pe care 'l zidește Constantin cel Mare dându'i numele surorii sale Constanța, este făcut chiar în locul și pe sfărămăturile vechiului Tomis; iar nici de cum nu este un oraș deosebit, cum crede d-l Mommsen și alți invētați. Opiniunile că orașul Tomis ar fi fost când la Kiew în Rusia, când la Lacul Oviduli în Basarabia, când la Stein-am-Anger în Austro-Ungaria sau Timișóra în Banat, nefiind întru nimic serióse, le lăsăm la o parte. Ne vom opri numai asupra părerei d-lui Papadopoulos Vretos, adoptată, spre mirarea noastră, și de d-l Mommsen, că : Tomis ar fi fost pe locul unde se află astă-dí satul Anadolköi din vecinătatea Constanței.

Acéstă părere 'și-a luat naștere din împrejurarea, că în 1851 Papadopoulos Vretos a găsit în acest sat o inscripțiune cu numele orașului Tomis.

Acea inscripție fiind cea d'ântéiū care menționa orașul, opiniunea de mai sus putea atunci să trecă de probabilă.

Astă-dí însă, când în orașul Constanța s'a găsit nu una, ci peste 15 inscripții cu : ἡ βουλὴ καὶ ὁ δήμος τῆς μητροπόλεως Τόμωσ, când tot d'aci

să scöte ñilnic din pământ și de pe ținurile marelui monede de bronz ce pörtă pe ele numele orașului Tomis : ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΟΝΤΟΥ ΤΟΜΕΩΣ, și când pe d'altă parte la Anadolkoï nu s'a mai găsît vre o altă inscripție, nici se găsesc resturi de ruine antice, opiniunea d-lui Papadopulos Vretos 'șî-a perdut cu totul terenul.

Cât despre originea orașului, mărturiile antiquităței sunt de acord a recunöște că : Tomis este o colonie a acelor bravi Milesieni, cari încă de prin secolul VIII-a a. Chr. au fondat pe ținutul sudic al Propontidei și la Marea Neagră un întreg domeniü colonial. Milesienii sunt dar fondatorii acestui oraș. Asupra numelui locului unde s'a înălțat cetatea, legenda ne spune că : Medeea pe când fugea de tatăl său, pe care'l părăsise, vedëndu-se amenințată a fi prinsă de densusul, înjunghia pe fratele său Absyrt și'l făcu bucăți, respindu-ï membrele în töte părțile. «Acest loc fu deci numit Tomis, ne spune Ovidiü, fiind-că acolo, se ñice că o soră a tăiat membrele fratelui său» :

*«Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui».*

Acësta însă nu e de cât o încercare etimologică d'a esplica numele de *Tomis* după configurațiunea cea mult variată a litoralului în legătură cu verbul τέμνω = a îmbucătăți.

Cată încă să menționăm, că în numismatica

oraşului Tomis găsim unele monede cu bustul unui erou şi cu inscripţia ΤΟΜΟΣ ΚΤΙΣΤΗΣ «Tomos fondator», ceea ce nu p^ote fi de cât un erou eponim, inventat de imaginaţia poporului, cum a fost Romulus pentru Roma, Bucur pentru Bucureşti, etc.

Însă nu trebuie să uităm că: origina oraşului Tomis, ca şi origina tuturilor cetăţilor, e înfrumuseţată cu legende, întocmai ca un castel vechi, dărîmat de timp şi de elementele naturei, care împodobit fiind în cursul vécurilor de iederă verde şi frumósă, presentă o înfăţişare veselă, plăcută, un aspect din cele mai poetice; iar dacă ne încercăm a înlătura iedera de pe densul, vedem că aspectul cel încântător era numai o ilusie, căci sub iedera rămân zidurile cele vechi, cădute şi róse de plóie.

Tot ast-fel şi legenda s'alipeşte de origina cetăţilor, ca să le dea o însemnătate mai mare.

Acum, după ce cunoştem origina oraşului ce ne preocupă, să spunem câte-va cuvinte asupra istoriei sale politice.

Încă din secolul al VI-a a. Chr. pe lângă celelalte colonii Pontice, se menţionează şi oraşul Tomis.

Se spune că Darius regele Perşilor, cu ocazia expediţiei sale în contra Scyţilor, a supus tóte popórele Tracice, precum şi oraşele de la Marea Neagră.

Dominaţiunea însă a Perşilor n'a putut fi de

cât de o durată scurtă, de ore-ce după expedițiunea lui Darius încep războiele Persilor cu Grecii. Apoi orașul Tomis e silit să plătească un tribut Odrizilor, un né m tracic, care isbutise sub regele lor Sitalces să formeze un imperiú în peninsula Balcanică până la Dunăre și Marea Négră.

După desființarea regatului Odrizilor, Tomis e supus de Alexandru cel Mare și în urmă de Lisimach. Ca dovadă de pierderea autonomiei orașului, s'a păstrat monede de aur de atunci cu efigia lui Lisimach și cu inscripția TO (Tomis). În secolul al III-lea a. Chr., lucrurile se turbură în peninsula prin năvălirea Celților, care impun un tribut anual coloniilor grecești de la Marea Négră.

Tot în acest secol, vedem că : între Callatieni și Istrieni se naște un război pentru comerțul orașului Tomis, fiind-că cetățenii Callatieni voiau să facă din acest comerț un monopol al lor. Acesta ne arată că Tomis devenise acum unul din porturile cele mai însemnate ale litoralului apusén al Pontului Euxin.

În secolul I-ii a. Chr. Romanii încep operațiunile lor de cucerire în peninsula Balcanică, și după mai multe expediții ajung a stăpâni până la Marea Négră. Tomis, precum și cele-l'alte cetăți Pontice, mulțumite că au scăpat de invasiunile barbare și dorind să nu fie împedicate în dezvoltarea comerțului, se supun de bună voie intrând în clientela Romanilor.

La anul 29 a. Chr. se formeză provincia romană Moesia; în ce stare însă se află orașul nostru pe la începutul secolului I-ii, ne-o spune poetul Ovidiū, care 'și petrecu aci ultimii 8 ani ai vieței séle (anul 9—17 a. Chr.).

Nu vom desbate care să fi fost cauzele ce au determinat pe mărinimosul August să trămită în surghiun pe un poet așa de mare și atât de gustat de contimporanii săi.

Ori-care ar fi fost acea cauză: *Ponticele* și *Tristele* nemuritorului poet, formeză un precios tezaur de cunoștințe asupra populației acestui oraș.

Ovidiū, după o lungă și periculoasă călătorie, veni în aceste locuri, unde tot ce-l înconjură, în loc să-l consoleze, 'i amăra dăilele. Căci dintr'o țară așa de frumoasă, cu o climă atât de dulce ca a Italiei, se vedea acum osindit să trăiască într'o climă rece, pe un pământ sterp și strein, în mijlocul a tot soiul de barbari. «Nu veđi, ne spune el, de cât pământuri góle, fără umbră, fără verdéță; nu simți vre-o dată primăvara încoronată cu flori; nu se vede nici seceriș, nici cules de vie; cântul paserilor nu s'aude printre ramuri, căci arbori nu sunt; o câmpie întinsă acoperită de pelin, aridă și bătută de vânturi, se întinde atât cât ochiul póte cuprinde. Iar marea, când 'ți arunci ochii pe ea, pare că n'ai înainte de cât o câmpie întinsă, gólă și ondulată».

Ce trist spectacol pentru niște ochi deprinși

cu natura grațioasă, variată și accidentată a Italiei și frunzișul tainic al vilelor romane !

Dar nu numai clima nemulțumește pe poetul nostru, ci și locuitorii în mijlocul cărora este osândit să trăiască. Ei sunt gâlcevitori, tot-d'una armați și gata pe bătae, și nu e judecată care să nu se sfârșescă prin lovituri de cuțite. Privirea orașului era și mai îngrozitoare : Femeile, departe de a țese și de a tórce, măcinau grâul și cărau apa cu donița pe cap. Ulițele și piețele erau adesea cutreerate de Sarmații și de Geții călări. Aceștia avéu glasul aspru, privirea sălbatecă, barba și părul lung, țineau un arc în mână și un cuțit la brâu, de care adesea se serveau. Vântul sufla cu atâta violență în cât răsturna zidurile; iarna e lungă, aspră și riguroasă; zăpada, abia cunoscută unui italian, acoperă pământul în timp de luni întregi. Vinul și marea îngheață, iar chervanele străbat mările. Vinul îngheață în butoie, și spre a-l bea, 'l sparg cu topórele. Bárbații sunt îmbrăcați de la cap până la picioare în blâni de animale sêlbatece, care le acoperă obrazul, lăsând numai barba însloită de gheață.

Dar s'ascultăm mai bine pe însuși Ovidiú, cum se tânguește în măestritele-î versuri :

Când mai adie vântul rēcoritor al verei,
Avem un zid de valuri, prin care ne scutește
De cruda năvălire curgând la mijloc Istrul ;
Vaí însă când sosește posomorita iarnă
Rinjind grozava-î buză, și când începe gleba
A cānunți cu'ncetul sub marmora de ger !

Și crivățul pornește, și néua umele nordul,
Și cade, cade, cade, nici sórele, nici plóia
N'o mai topesc acuma, căci frigul o 'mpetrește
Și până să dispară un strat, s'așterne altul,
Ș'adesea aste cuiburi de gheturi îndesate
Privești într'o grămadă zăpezi de două erni!

Ș'atâta 'i de cumplită furtuna deslănțată,
In cât răpește case, ducându-le departe,
Și turnuri maestóse în praf le risipește ;
Și sgduuit atuncea din temelie polul,
De spaimă se 'nfíoră sêlbatecele ginți!

Și barbarul îmbracă nădragi și piei informe,
Cât din a lui făptură d'abia se vêd obrajii,
Dar până și prin blană dă gerul în putere,
Și pulberea de ghiață pe barbă scânteiază ;
Și te copriude gróza când sloiuri cristaline
Se 'nchiagă printre plete și se ciocnesc cu frémăt
L'a capului mișcare ; și 'n vase 'nghiață vinul
De-l scoți în bolovane păstrând figura ólei,
Și 'n loc a sórbe spumă, mănânci bucăți de vin ! etc.

Așa petrecea poetul amorurilor ușóre, écă ó-
menii ce acum el e silit să vadă și s'audă.

Tot el ne mai arată că Tomis este tot-d'a-una
în primejdie despre părțile Dunărene, dinspre
Sarmați și Bastarni, cari îndată ce înghéță Du-
nărea năvălesc în cete isolate, răpesc pe ómeni
și cireși de vite, aruncând săgeți otrăvite prin
jurul orașului Tomis. Alte orî némuri întregi
trec riul și vin să înconjure orașul. Ovidiú, care
nici în tinerețe nu purtase armele, să vede acum
silit la bêfrânețe să îmbrace platoșa și coiful, să

ia gladiul și s'alerge la ziduri. Despre aceste
năvăliri Ovidiū se exprimă ast-fel :

„Atunci dară când Prutul și Dunărea spumândă
De iarnă îmbrăcișate prin pelița de ghiță,
P'a Istrului lucioasă și măsurată cale
Călări pe cai sălbatici, vrăjmașii vin încóce,
Vestind a lor sosire săgețile ce sbóră,
Și rămânând drept urmă pământul despuiat!

Țeraniī fug departe, lăsând câmpia pradă,
Și barbarul răpește puțina'ī avuție,
Tot ce putu să strângă, săténul prin sudóre :
Și carele și turma, și sărăcia tótă!
Apoi pe robī îi légă, cu mâinele la spate....
Să duc, să duc sermanii privind cu desperare
In urma lor ogóre ce n'o să le mai vadă,
Și focul ce să 'nalță din șubrede colibe ;
Căci barbarul aprinde, dobóră, mistuește
Tot ce nu póte duce, tot ce nu vrea să ducă
Și stoluri de victime sucumbă sub săgéta
In vârî încârligată, al căreī fer supsesse
Din erburī ucigașe un suc înveninat!

*Aci și'n timp de pace răsboiul te 'ngrozește
De nu mai veđi pe barbari, e spaima ce 'fī o lasă ;
Și nimeni nu cutéză, pe câmp să tragă brazde ;
Și țelină uitată rămène sterp pământul ;
Un pom nu se zărește, pe care ca 'n vechime
Să serie un Aconții cuvinte de iubire
Pelinul singur numai infirm îmbracă șesul,
Și nu rodește câmpul de cât amărăciuni!*"

In ceī opt ani, cât petrecu dēnsul la Tomis,
invăță limba Geților, așa că ajunse a scrie chiar
versuri într'ēnsa.

Locuitorii, cât de barbari erau, fiind mândri că au căpătat un așa mare scriitor, 'l scutiră de sarcine și imposite. Orașele vecine 'i decernară o coronă de laur, pe care ne spune el că o primi cu mult regret. Anii se scurseră, fără ca nimic să pótă vindeca acéstă inimă rănită, și până ce închise ochii 'și ținu privirile ațintite asupra orașului, care după cele șépte coline, privea la picíórele sale Universul supus. Dar, tóte speranțele 'í fură zadarnice, mânia monarchului fu neînblândită, și mórtea 'l surprinse în vêrstă numai de 59 ani. Se spune că : Tomitanii, plini de admirație pentru poetul exilat, 'i ar fi făcut o frumósă înmormântare, înălțând peste rămășițele mortuare, o movilă.

Orí unde ar zace aceste rămășițe, Tomis, Constanța românéscă de ađi, a știut să onoreze memoria unui geniú așa de mare și unei inimi așa de simțitóre, înălțând pe piața principală a orașului, efigia în bronz a nemuritorului poet cu următorul epitaf, ce singur și-l compusese :

*Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum.
Ingenio perii Naso poeta meo
At tibi qui transis, ne sit grave quisquis amasti
Dicere : Nasonis molliter ossa cubent.*

Ceea ce ar suna cam ast-fel în românește :

«Aci zac eú poetul Nasone, cântătorul dragos-
«telor tinere, care am perit din pricina geniului
«meú, și tu care treci, orí-cine ai fi și iubești, să

«nu'ți fie greu a dice: fie țărâna ușoră lui Ovidiū!»

Și ori de câte ori d-vóstră, veți trece pe din na-
ntea acestei statui, să nu uitați pe autorul «Me-
tamorfoselor și Heroïdelor» care 'și sfârșește ca-
riera, scriind cu lacrimi de sânge: «Tristele
și Ponticele».

Dar Ovidiū cu descrierile lui, ne-a făcut să ne
abatem puțin de la materia noastră.

Intâmplările ivite în imperiul roman după
mórtea lui Tiberiū, a făcut ca Tomis să nu să
pótă mult timp bucura de bine-facerile acelei
«pax romana» atât de mult dorită și căutată. Ne-
astâmpăratul popor al Dacilor, profitând de tur-
burările din imperiū, treceaū continuū Dunărea,
jefuind Tomis și cele-lalte orașe grecești, ba încă,
sub Decebal, Dacia ajunsese să supună la tribut
până chiar și pe poporul-rege. A trebuit un geniū
militar și un împărat mare, cum încă n'avusese
Roma, pentru ca Dunărea s'ajungă o fruntarie
sigură a imperiului și pentru ca și orașele pon-
tice să se pótă bucura de o viață mai liniștită.

Cu Traian dar, începe o nouă epocă de pros-
perare și mărire a orașului Tomis. Acesta devine
metropola său capitala unei confederațiuni, al
cărui congres se numesce: Τὸ κοινὸν τῆς Πεντα-
πόλεως și mai târziu Ἐξαπόλεως, la care lua parte
deputații a șese orașe: *Tomis, Istros, Callatis,*
Dionysopolis, Odesus și Marcianopolis. Portul său
capătă o însemnătate mare, corăbii din tóte țările

Mediteranei vin să 'l viziteze ; corporații de navigatori din Alexandria (οἶκος τῶν Ἀλεξανδρείων) înaltă temple lui Jupiter Serapis, Senatul și poporul Tomitan închină împăratului liberator temple, statui și edificii, populația crește și prosperă.

Orașul se înfrumusețază,—și dacă ar fi să judecăm numai după resturile de colone și de capitale de porfir și marmoră de Paros, după mozaicurile și inscripțiile aflate până astăzi în Constanța,—ne putem face în deajuns o idee că: acolo unde azi tatarul sêrac se adăpostește cu familia într'un întunecos bordei, se ridica odată mărețe templuri, splendide palaturi, piețe largi și amfiteatre, în care furnica o populațiune numerosă și activă, industriosă și comercială.

Aci este locul a ne aminti că: dacă geniul istoric, care percurge vécurile și le cântărește, ar pune întrebarea: când a fost mai mare splendóre la Tomis, azi, sau acum 2,000 de ani? N'am sta mult la indoială, ca să dăm răspunsul.

Dar timpul în mișcarea-î neobosită schimbă starea vechiului Tomis, și 'i aduse în loc o epocă de decădere. Roma nu mai este în stare să apere cu aripele sale lumea, barbarii de tóte părțile năvălesc asupra-î, Dunărea nu mai póte fi un boulevard de apărare.

Goții, Hunii, Carpii, Bastarnii ard și pustiesc întréga cóstă a Mărei Negre. Trebuie să vie un Constantin cel Mare, pentru ca pe vechiul To-

mis în ruine să rezidescă un nou oraș cu numele surorii sale Constanța.

O nouă perioadă începe acum pentru orașul nostru, creștinismul și așeză aci scaunul episcopal, și istoria cunoște mai bine de 12 episcopi Tomitani, cari s'aū ilustrat, apărând preceptele lui Christ chiar contra unor împărați ca arianul Valens, care a făcut din episcopul Vetranius un martir. Să nu uităm că Biserica română e chemată ca să jöce aci un rol însemnat și că: măréța Catedrală a Constanței cu frumosul său decor intern și extern, să devie antvonul, după care să se propage cuvântul Domnului mântuitor, evangheliul său.

Dominațiunea însă a Hunilor, continuată de a Bulgarilor, preface în cenuse orașul lui Constantin. Și cu toate încercările împăraților Byzantinți de a 'l reconstrui, Constanța nu pöte să mai atingă starea de odiniöră. Un port însemnat al Genovezilor în evul de mijloc, e părăsit sub împărăția Turcilor, așa că până la 1856 Constanța nu e de cât o pustietate, unde 8—9 colibe servesc de adăpost câtor-va pescari.

Construirea liniei ferate Cernavoda-Constanța de către o societate engleză, îmbunătățirea relațiilor din imperiul otoman, și mai cu sémă de când Dobrogea s'a alipit la coróna României, Constanța a ajuns unde este: un punct de atragere pentru cei ce aū nevoie a 'și recori corpul în apele mării, saū a 'și încälđi sufletul și a 'și mări

entusiasmul, scormonind archiva de piatră a vechiului oraș, și a unei vieți de vécuri trecută.

Și cu toate că Ovidiū dice în două versuri :

„Pustie, tristă, nudă, nici arbore, nici frunză,
„Fugī, fugī d'acéstă țară tu omule ferice !

Noī am venit și vrem cât mai mult a rămâne aci.

Romaniū, strămoșii noștriī, ca să pótă duce civilisațiunea între barbari, întrebuintează arma. Pentru ei timp de pace nu era.

Astă-đi însă, după atâtea vécuri, după atâta frământare, pentru omenire încep să lucescă raze mai line. După secolii armelor, ai barbariei, vine secolul științei, secolul gândirei.

Gândirea, o dată ce a prins avânt puternic, nimeni nu o póte opri. Nici armele, nici barbaria n'o mai pot stinge.

Noī, care suntem într'armați cu lumina științei și mânuim sabia gândirei, nu avem a ne teme nici de arme, nici de barbari.

Acum 12 ani, pe aici au fost pustie locuri cu orientale obiceiuri. Acum nu mai sunt.

Căci noi în loc să fugim de țara acésta, precum ne spunea Ovidiu, ne-am apropiat de ea.

Ne-am apropiat de ea, pentru că ea într'o vreme a fost a noastră, și acum a noastră este.

Ne-am apropiat de ea ca să îi luminăm trecutul, precum civilisația românească, adusă aci numai de un deceniu, îi luminéză prezentul.

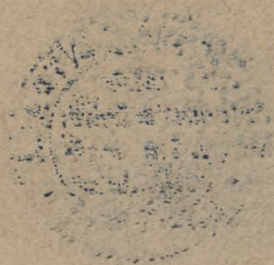
Cu atât mai mult viitorul îi va fi strălucit, când lumina trecutului o va face conscientă de ce a fost.

Noi, mici urmași ai marilor strămoși, vom căuta din toate puterile noastre să contribuim la mărirea ei, precum și strămoșii noștri au cercat s'o facă. Dacă ei n'au isbutit pe deplin, acesta a fost mai mult din pricina grózei vremurilor. Ovidiu nu s'ar fi gândit, că astă-đi statua sa se va înălța măréță pe aceste locuri odinióră barbare.

Nu s'ar fi gândit, căci pe atunci resboiul era și în timp de pace. Astă-đi lumina științei și a civilizației ne face să avem pacea sufletului și în timp de rėsboiú. Ea ne-a condus până aci, și ea ne va conduce fără șovăire și de aci înainte !..

(Aplause prelungite).

PREȚUL 1 LEU